

УДК 37.034:27

ВИТОКИ ДУХОВНОСТІ В ТРАДИЦІЙНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ВИХОВАННІ

Т. Д. Тхоржевська

У статті на основі аналізу сімейного православного виховання як одного з проявів традиційного християнського сімейного виховання в Україні розкриваються традиційні витoki духовності українців.

Ключові слова: *духовність, українська сім'я, православне виховання, ієрархія, віра, церква, духовне життя.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Усе починається в сім'ї й від сім'ї: перший дотик, перший погляд, перше слово, перший крок. І життєвий напрям, у якому закрокує дитина, теж задається в сім'ї. Традиційно розуміння освячення життя Духом Святим є невід'ємною складовою світогляду християнина, яке закладається в сім'ї. Радянська влада доклала надзвичайних зусиль, щоби українська сім'я забула традиційний шлях в напрямку до Бога, на якому поняття духовності було невідривне від поняття «Святий Дух».

Сім'я – основа суспільства, а отже, стан сімейних стосунків регулює всі подальші відносини, є камертоном, який налаштовує все суспільне життя на той чи інший лад. Зворотній вплив суспільства на сім'ю є не менш сильним: хворе суспільство заражає кожну окрему сім'ю своїми хворобами, робить її залежною й кволою.

Підірвавши традиційні підвалини християнського розуміння життя, радянська світська педагогіка, тим не менш, не позбулася ключової для християнського виховання категорії духовності. За роки радянської влади стало звичним пов'язувати духовність із причетністю до вищих моральних, культурних цінностей, оцінювати духовний розвиток людини за різноманітними параметрами, тільки не її релігійності. Разом з тим віками напрацьовані традиції сімейного виховання захищали віруючі сім'ї навіть у важкі часи воєнного атеїзму, ставши своєрідним духовним заслоном, за яким панувала особлива атмосфера опору та віри. Сьогодні все більше українських сімей повертаються в лоно церкви, а отже, все більше вплив сімейного виховання буде позначатися на загальній духовній атмосфері, на

відносинах церкви і школи, віруючих і невіруючих у шкільних колективах. Таким чином, питання про те, що стоїть за традицією сімейного духовного виховання, є далеко не другорядним.

Мета статті. У даній статті розгляд традиційних витоків духовності українців буде здійснено на основі аналізу сімейного православного виховання як одного з проявів традиційного християнського сімейного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все варто підкреслити, що православне виховання взагалі й сімейне православне виховання зокрема виходять з єдиного православного розуміння сутності людини, її призначення на землі. Що ж, на нашу думку, складає ядро православних уявлень про людину та виховання? Узагальнемо.

1. Людина – це образ і подoba Бога. Звідси – гідність людини, її природний потенціал і потяг до духовного вдосконалення; основа поваги й любові до ближнього; рівність усіх перед Богом. Біблія розкриває, як перша людина відійшла від Бога й потьмарила образ Божий в собі. Так гріх увійшов у життя людства, оскільки весь світ – одноістотний, тобто всі ми – єдине ціле. Але православна церква дає кожній людині надію відтворити образ Божий в собі, спасти свою душу, спастися. Христос, який своєю хресною смертю спокутував первородний гріх, дав усім цю надію.

2. Спасіння людини на землі – це оздоровлення, зцілення її душі. Виховання звернене на особистість, а особистість – вічна. Виховання не може бути лише підготовкою дитини до земного буття. Воно повинно бути націлене й на підготовку до життя вічного. Смерть – важлива категорія, без якої неможливе православне виховання.

3. Спасіння можливе лише в церкві. Тому без воцерковлення, глибокого входження в літургійне життя не буває справжнього православного виховання.

4. Життя в православ'ї сприймається як подвиг, велика духовна дисципліна, слідування божим заповідям. Водночас – це радісна повнота життя в Христі: «Радійте в Господі завжди, і знову кажу: радійте!» (Фил. 4, 4). Найвеличнішим прикладом життя служить приклад Христа, святих церкви. Надзвичайно важливим поняттям у православній педагогіці є виховання страху Божого. Дитину вчать протидіяти злу, і не тільки зовнішньому, але й внутрішньому, що коріниться в ній самій.

5. Православне виховання не можливе без любові, але церква проти надмірної любові, яка калічить душу дитини.

6. Виховання націлене перш за все на духовність людини, ураховуючи ієрархічну будову людини. Тому духовне виховання є визначальним для всіх інших завдань виховання. Морально-релігійне виховання є пріоритетним, випереджаючим по відношенню до інформаційно-розумового. Ієрархічну впорядкованість повинно мати все життя людини: перше місце в нашому серці повинно бути відведено Богові, а вже потім власним дітям та всьому земному.

Однак зазначене вище, на наш погляд, не применшує значення сім'ї в житті кожної окремої людини або цілого суспільства. У православ'ї, як узагалі в християнстві, сім'ю прийнято вважати малою або домашньою церквою.

Сімейне православне виховання в Україні здавна тримається на традиціях виховання в сім'ях перших християн, що розкривалися ще в дореволюційний період у працях таких авторів, як Феофан Затворник, Т. Лещенецький, М. Миролюбов, Є. Попов та ін. «Законодавцем» у сфері сімейного виховання від часів хрещення Київської Русі був і залишається Іоанн Златоуст, поради якого вважаємо актуальними й для сучасних українських сімей. Різні аспекти сімейного православного виховання розглядаються такими сучасними науковцями та священнослужителями, як єпископ Іларіон, В. Заєв, С. Зайденберг, Г. Калініна, С. Куломзіна, М. Макар, В. Малахов, А. Наумова, Б. Огульчанський, А. Ткачов, Т. Чайка, А. Шатов та ін.

Православні богослови підкреслюють богоугодність шлюбу, оскільки шлюб започаткований Богом у раю й не є наслідком гріхопадіння. Уявлення про сім'ю як про малу церкву підкреслює висоту місії християнської сім'ї, яка всім своїм життям повинна свідчити про вчення Боже. Саме тому особливістю раньохристиянського виховання в Київській Русі стало не тільки залучення населення до життя церкви, до книжкової християнської мудрості, але й ствердження сім'ї як домашньої церкви. Як указує патріарх Філарет, замість язичеської сім'ї, для якої звичною справою була багатошлюбність, викрадання наречених до шлюбу, кровна помста, наложництво, церква заклала підвалини християнської сім'ї, в основі якої лежала християнська любов, повага до жінки, матері, обопільна згода нареченого й нареченої, їхня рівність перед законом [7, с. 39].

Ідея сім'ї як малої церкви в сучасній Україні знаходить своє відображення вже під час вінчання, коли на наречених покладаються вінці – символи царства. Але іншою виховною ідеєю покладання вінців є пересторога про майбутні страждання, які неминуче супроводжують

сімейне життя та які мають бути подолані спільними зусиллями чоловіка і дружини. «...це покладання мученицьких вінців є нагадуванням про те, що шлюб тільки тоді буде міцним, коли він заснований не на одномоментній і скороминучій пристрасті, а на готовності віддати життя за іншого» [1, с. 128]. Таким чином, особливістю православного шлюбу є усвідомлена готовність спільно нести хрест, ділити радість і горе.

Гадаємо, сучасні молодята, далекі від церкви, навряд чи знають, що сімейне життя порівнюють з аскезою, і навіть існує думка, що воно потребує більше аскетичних зусиль, самовідречення, ніж чернече життя. Це пов'язано з тим, що подружжя несе тягар спільного проживання, долаючи роздратованість, гнів, незадоволення негативними рисами та вчинками один одного. Якби закохані усвідомлювали православну тезу про залежність спасіння власної душі від правильного вибору супутника життя, вони би, безумовно, не так легковажили цим вибором. Молодих людей попереджають, що немає в житті більш відповідального кроку, ніж вибір супутника життя. «Від твого рішення буде залежати – проживеш ти це життя радіючи чи з гіркими слізьми; черпатимеш у шлюбі нові сили чи зігнешся під непосильним ярмом і захирієш або, що ще гірше, зломися й загинеш духовно (а можливо, і фізично), як гине багато хто» [3, с. 36].

Особлива роль у сім'ї вже від часів хрещення Київської Русі належала батьку, якого в церковній літературі називають посередником між ученням священика та сім'єю, народним учителем [10, с. 527]. Саме на батькові лежить основна відповідальність перед Богом за правильне виховання дітей. З цієї точки зору православна сім'я має ієрархічну структуру, визнаючи беззаперечний авторитет батька, який водночас має бути зразком християнських чеснот і опікуватися дотриманням християнського способу життя всіма членами родини. Батько повинен домагатися того, щоб у сім'ї була створена атмосфера взаємної відповідальності, підтримки, взаємоповаги.

Місією жінки в православному шлюбі є служіння чоловіку. З точки зору ідеї сім'ї як малої церкви «підпорядкування дружини чоловікові за словами апостола: І як кориться Церква Христові, так і дружини своїм чоловікам у всьому (Еф. 5; 24) можна розглядати і як образ підкорення членів Церкви священноначалю» [4, с. 371]. Сучасна жінка таке становище може сприймати як принизливе, залежне й несправедливе, проте глибинною ідеєю подружніх стосунків є християнська любов: «Чоловіки повинні любити дружин своїх так, як

власні тіла, бо хто любить дружину свою, той любить самого себе» (Еф. 5; 28). Обопільна любов допомагає зберегти сім'ю, взаємоповагу. Цікаво, що хоча гнів уважається одним із гріхів, але сучасні православні автори зазначають: «Гнів, породжений любов'ю, – необхідний елемент подружніх відносин; шлюб – це не товариство взаємного поклоніння. Скажу більше: я не бачу нічого поганого в боязні розгнівати чоловіка чи дружину. У якомусь смислі подружжя стає совістю один одного. Але їх гнів – не озлоблений і не роздратований. Він швидко випаровується й приходить час примирення, прощення, пробуджується співчуття до ображеного» [3, с. 78].

Виходячи з давньої традиції, сучасні православні педагоги говорять про роль батька як про служіння в сім'ї, оскільки батько для дитини є образом Бога, Отця Небесного, християнського світогляду й має показати зразок, до якого треба прагнути. «Шлях батьківства – не менш героїчний шлях до Бога, ніж чернецтво, а подвиги, що вершаться батьками щодня заради своїх дітей, можливо, не так вражають, як учинки якогось кіногероя, проте саме вони творять світ, бо спрямовані на творення й виховання нової людини» [4, с. 60]. Подібно священику батько відповідальний за духовний та душевний стан довірених йому Богом дружини й дітей, має право, дароване Богом, молитися за них і бути почутим.

Спіраючись на слова апостола Павла: «Діти, – будьте слухняні в усьому батькам, бо це Господові приємно! Батьки – не дратуйте дітей своїх, щоб на душі не впали вони!» (Кол. 3; 20-21), православні педагоги зазначають, що батько має оберігати своїх дітей від двох протилежних небезпек: бунтарства та суму, занепаду духу.

Протидією бунтарству має бути міцна дисципліна, формування відповідальності й разом з тим увага до дитячих проблем. У православних традиціях є виховання в страху Божому, у послуші. Розкриття совісті, що має призводити до формування особливого стану духу дитини, який називається страхом Божим, завжди вважалося одним з найскладніших завдань християнського виховання. Страх Божий – одне з найважливіших понять сімейного православного виховання. «Це почуття, з перших років життя збуджене, постійно підтримуване й поступово поглиблюване, стає тією внутрішньою вартою душі, яка одна тільки може оберігати її від усякого порочного й безчесного діла» [5, с. 118]. В основі страху Божого повинна лежати любов до Бога, благоговіння, безмежна довіра до нього й «страждання

совісті». Страх породжується боязню образити Бога як люблячого батька.

Церква рекомендує навіювати страх Божий без усякого роздратування й гніву. Дитина повинна зрозуміти, що це робиться для її ж блага. Батьків застерігають від постійного залякування дитини Божою карою – таке виховання було б тільки свідченням батьківського нетерпіння, дратівливості, неповаги й могло б породити такі самі почуття у відповідь. «...прищеплення страху Божого повинно робитися зі страхом та благоговінням і неодмінно в душі любові» [5, с. 124]. Це означає, що почуття страху Божого має обов'язково жити в серці самого вихователя, що спонукало б його виховувати перш за все добром, ласкою та прикладом власного життя.

Батьків завжди привчали до такої логіки мислення, що була закладена ще святими отцями: коли страх Божий привитий дитині, її душа радіє від доброго вчинку й сумує та страждає від гріховного діяння. Така людина – з «Богом у совісті». Совість називали голосом божим, що живе в душі людини. Батькам радили вчити дітей слухатися свого голосу совісті й не зважати на ті спокуси, які криються в оточуючому світі; привчати дітей наприкінці дня аналізувати все зроблене з тим, щоб з'ясувати чи не образили Бога, своїх близьких, чи не лінувалися тощо. Страх Божий називали початком премудрості у відповідності до Біблії (Притч. 1,7).

Щодо другої, згадуваної вище небезпеки, – занепаду духу, суму, то занадто велика строгість, прискіпливість батька може спровокувати в дитині невпевненість у собі, страх перед життям. Батьки не повинні ігнорувати негативні емоції дітей, їх гнів, які можуть свідчити про те, що дитина має внутрішні проблеми, які нездатна вирішити самостійно, і потребує допомоги дорослого. Хронічне незадоволення може призвести до неврозу, втрати здатності радіти життю.

Не кожна невіруюча людина знає, що сум, нудьга є гріхом: «Гріх смутку походить від надмірної зайнятості собою, своїми переживаннями, невдачами, і, як результат – відбувається згасання любові до оточуючих, байдужість до чужих страждань, невміння радіти чужим радостям, заздрість», – читаємо в архимандрита Лазаря [8, с. 524]. З цього випливає, що якщо сімейне виховання сприяє смутку дитини, то воно веде її до гріха. Отже, проблемою є міра строгості, дисципліни.

Традиційним у православній педагогіці при розкритті проблеми слухняності є посилатися на Святе Письмо та святих отців, особливо

Іоанна Златоуста, які застерігали від надмірної поблажливості й не забороняли фізичних покарань. Однак вираженням балансу між любов'ю та покараннями є слова: «Гніваючись, не грішіть» (Ефес. 4, 26). Дитина повинна перебувати в атмосфері любові, і сама строгість педагогічних прийомів має впливати з цієї любові. Строгість проявляється тоді, коли дитина здійснює погані вчинки. Вона повинна бути розумною: «...строгість – це не грубість і не жорстокість, це – *постійність правил*, це непоступливість у тих випадках, коли діти прагнуть вийти зі слухняності» [6, с. 288]. Про це священномученик Володимир (Богоявленський) писав, звертаючись до батьків: завжди наполягайте на тому, що один раз наказали або заборонили; не наказуйте нічого неможливого, занадто складного; не будьте несправедливими, грубими; узгоджуйте з дружиною свої вимоги до дітей; здобуйте в дітей повагу, любов; будьте зразком для дітей [11, с. 212-213].

Православні педагоги наголошують, що часто проблеми виникають тоді, коли батько, абсолютно впевнений у тому, яким має бути його дитина, закриває очі на те, якою його дитина є в дійсності. Мається на увазі, що дитину батьки не вибирають, а отримують як дар Божий, і батько повинен мати мужність, істинне смирення, щоб прийняти цей дар в усій його неповторності. Тобто батько має усвідомити, що дитина не є його власністю, і причиною її життя насправді є задум Творця. Тож в основі ставлення до дитини має лежати повага до неї, мудре й спокійне ведення її до істин Божих.

У православній педагогічній літературі завжди підкреслюється, що справжній успіх, слава батька – у майбутньому його дітей. І це не має нічого спільного з матеріальним благополуччям, кар'єрним ростом. Ще І. Златоуст навчав не забувати про найголовнішу науку – любоводуші. Він застерігав від поширеної звички батьків спонукати дітей до освіти заради здобуття всіляких земних благ: говорячи сучасною мовою, кар'єри, людського визнання тощо. «Часто багато хто з батьків робить усе й уживає всіх заходів, щоб у сина був гарний кінь, чудовий дім або дорогий маєток, а про те, щоб у нього була гарна душа й благочестивий настрій, анітрохи не дбає» [9, с. 199]. Чинячи так, батьки розпалюють найстрашніші пристрасті в дитячих душах, виховують користоловство й марнославство, які в парі наносять непоправну шкоду дитині. Божевіллям називав святитель турботу батьків про багатство дітей і одночасне нехтування їхніми душами. Це, на думку Златоуста, розладжує увесь всесвіт. Не золотом і сріблом

мають бути багаті наші діти, а благочестям та іншими чеснотами. «Людину, яка живе добродібно та скромно, усі поважають і шанують, хоч би вона була й найбіднішою; а порочну й розбещену всі обходять і ненавидять, хоч би й володіла вона великим багатством» [9, с. 201].

Добродісна людина уважна не лише до чужих людей, але й до власних батьків, бо людина з Богом у душі завжди підтримує своїх батьків, особливо в старості. Тому всі, хто пише про православне сімейне виховання: від Іоанна Златоуста до сучасних православних священнослужителів і педагогів, зазначають, що спокійна старість батьків залежить від тих зусиль, які вони приклали до християнського виховання своїх дітей.

Не менш важливу роль у житті дитини відіграє мати. «Вторая же икона божия нам есть мати наша», – писав православний педагог Г. Сковорода [12, с. 174-175]. Від її духовності, душевного стану ще до зачаття дитини залежить майбуття дитини. «Кожна мати – мучениця, а перш за все, мати-християнка. Чому? Тому що вона день і ніч невпинно піклується й страждає про тілесне і духовне здоров'я своїх дітей. У цьому своєму беззупинному піклуванні вона кожного дня помирає за своїх дітей. Немає нічого складнішого й відповідальнішого в нашому земному світі, як служіння матері-християнки. Чому? Тому що її головний обов'язок – це приготувати дітей своїх до безсмертя вічного життя. Якщо вона приготувала їх до цього, то вона й себе приготувала до небесного раю», – писав прп. Іустин Сербський [4, с. 114].

Таким чином, християнське виховання є не просто обов'язком батьків перед Богом, головною справою життя, але й умовою спасіння, без чого не можна потрапити в Царство Боже. Звичайно, така життєва місія є занадто складною, щоби самотужки її виконати. Тому весь спосіб життя православної сім'ї узгоджується з церковним життям. Між сім'єю і церквою завжди існує животворний зв'язок, і власне, завданням сім'ї є введення дитини в лоно церкви для того, щоб дитина за допомогою батьків і Божої благодаті могла позбавитися тих гріховних нахилів, які дісталися їй у спадщину, і сформуватися як справжній християнин. Для цього церквою віками напрацьована виховна система, яка має чітко окреслену мету, завдання, зміст, методи, форми, засоби. Занурюючись разом із сім'єю у церковне життя, дитина тим самим зазнає постійного й благотворного впливу тисячолітньої виховної парадигми, під впливом якої готується як до життя земного, так і до життя вічного. Так здійснюється синтез сімейного і церковного

виховання, що наділяє людину соборним розумом, залучає до християнських цінностей. Без цього синтезу не мислиться сімейне православне виховання.

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що сімейне православне виховання тримається на уявленні про сім'ю як про домашню церкву. Це зобов'язує подружжя жити у відповідності до божих заповідей, батьків – виховувати дітей у вірі, а дітей – ставитися до батьків як до намісників божих на землі, поважати й турбуватися про них до кінця життя. Саме християнський спосіб життя й спонукає членів сім'ї любити, піклуватися, бути разом і в біді, і в радості, попри всі зовнішні обставини. Православна сім'я має ієрархічну структуру, де першою особою є батько: він несе повну відповідальність перед Богом за сім'ю; він і пан, і слуга для своїх рідних. Батько і мати повинні надавати приклад християнського життя і віри. Свої виховні зусилля вони мають узгоджувати з напрацьованою віками православною системою виховання, поступово залучаючи дітей до церковного життя. Так само ієрархічно сприймаються й три іпостасі людини: дух, душа, тіло. Звідси й ієрархія виховних завдань, напрямів. На відміну від світської педагогіки, яка спрямована на підготовку дитини до земного життя, на її соціалізацію, православна педагогіка на перший план висуває духовні цілі. Як підкреслюють православні педагоги, найголовніше для людини – це її духовне життя. Усі інші завдання виховання, розвиток усіх сторін особистості людини підкорені головному – духовному вихованню.

Таким чином, віра в православній сім'ї є її цементуючою засадою, запорукою успішного сімейного виховання, витокком духовності кожного члена родини.

Література

1. Епископ Иларион (Алфеев). Во что верят Православные христиане? Катехизические беседы. / Епископ Иларион (Алфеев). – Клин: «Христианская жизнь», 2004. – 174 с.
2. Куломзина С. Наша церковь и наши дети. Христианское воспитание детей в современном мире. / С. Куломзина. – М.: ОБРАЗ, 2007. – 192 с.
3. Малая церковь. Православный семейный календарь на 2008 год. – М.: ОАО «ЧПК», 2007. – 368 с.
4. Наумова А., Калинина Г. Как мы любим наших детей? Стратегии семейного воспитания. / А. Наумова, Г. Калинина – М.: Лепта Книга, 2007. – 544 с.: ил. – (В помощь родителям, вып. 3).
5. Опыты православной педагогики: Сб. статей / Сост. А. Стрижев, С. Фомин. – М.: Молодая гвардия, 1993. – 240 с.

6. Отцы, матери, дети. Православное воспитание и современный мир. – М., Изд-во Московского Подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2001. – 460 с.
7. Патриарх Филарет. Різдво Христове та його онтологічне значення для людства. Доповідь Патриарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Всеукраїнській міжнародній християнській Асамблеї з нагоди 2000-ліття Різдва Христового «Заповідь нову даю вам: любіть один одного» (Ін. 13, 34), 17-18 лютого. / Патриарх Філарет. – Київ, 1998. – 55 с.
8. Покаяние и исповедь на пороге XXI века / Сост. В.П. Ведяничев– СПб.: «Общество святителя ВАСИЛИЯ ВЕЛИКОГО», 2000. – 736 с.
9. Святитель Иоанн Златоуст. Избранные беседы. / Святитель Иоанн Златоуст – М., Православное братство святого апостола Иоанна Богослова, 2001. – 464 с.
10. Священник Евгений Шестун. Православная педагогика. / Священник Евгений Шестун. – Самара: ЗАО «Самарский информационный концерн», 1998. – 576 с.
11. Семейная жизнь и православное воспитание. Из духовного наследия свт. Феофана Затворника, свмч. Владимира (Богоявленского), протоиерея Димитрия Соколова, философа И. Ильина. – СПб, 2005. – 336 с.
12. Сковорода Г. Повне зібрання творів: В 2-х т. / Редкол.: В.І. Шинкарук (голова) та інші. – К.: Наук. думка, 1973. – Т.1. – 531 с.

ИСТОКИ ДУХОВНОСТИ В ТРАДИЦИОННОМ УКРАИНСКОМ ВОСПИТАНИИ

Т. Д. Тхоржевская

В статье на основе анализа семейного православного воспитания как одного из проявлений традиционного христианского семейного воспитания в Украине раскрываются традиционные истоки духовности украинцев.

Ключевые слова: *духовность, украинская семья, православное воспитание, иерархия, вера, церковь, духовная жизнь.*

ORIGINS OF SPIRITUALITY IN TRADITIONAL UKRAINIAN UPBRINGING

T. D. Tkhorzhevskia

On the basis of the analysis of an orthodox family upbringing as one of the manifestations of traditional Christian family upbringing in Ukraine reveals the origins of the traditional spirituality of Ukrainians.

Keywords: *spirituality, Ukrainian family, Orthodox upbringing, hierarchy, faith, the church, the spiritual life.*

Тхоржевська Т. Д. – доктор педагогічних наук, професор кафедри психології і педагогіки Київського національного лінгвістичного університету.

E-mail: tkhorzhevsk@ukr.net

Tkhorzhevsk T. D. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Chair of Psychology and Pedagogy of Kyiv National Linguistic University.

E-mail: tkhorzhevsk@ukr.net

УДК 37.013.43/.036

КУЛЬТУРНО-ХУДОЖНІ ТРАДИЦІЇ В СТРУКТУРІ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

І. В. Форостюк

У статті розглядаються структура духовності особистості та місце народних культурно-художніх традицій в цій структурі. Подаються приклади та результати практичної роботи зі студентською молоддю, під час якої використовувалися народні традиції. Робота була спрямована на розвиток духовного потенціалу молоді.

Ключові слова: *духовність, виховання, народні традиції, народне мистецтво, творчість.*

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Виховання молоді та її освіта в усі часи займала провідне місце у системі цінностей суспільства. Історичні події, що відбуваються у країні, суворо перевіряють результати виховання якраз у такі найвідповідальніші часи, іноді змушуючи міняти критерії, виробляти нові підходи до виховного процесу. Тому серед основних принципів нової концепції національно-патріотичного виховання молоді ми бачимо такі, як принципи національної спрямованості і полікультурності, які роблять акценти на необхідності формування у дітей та учнівської молоді національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, і в той же час відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну

складову культури загальнонародної [1]. У процесі досягнення цих важливих якостей культури особистості на перший план виходить необхідність духовного розвитку молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми, і на які спирається автор. Дослідження проблеми духовності, духовно-культурних цінностей, ціннісного відношення до освіти висвітлена в роботах таких вітчизняних та закордонних вчених-філософів як Андрущенко, С. Анісімов, І. Зяюн, І. Ільїн, В. Кремень, В. Мясішев, Л. Сохань, В. Шинкарук, В. Яковенко; психологів – Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, Л. Виготський, С. Рубінштейн і педагогів – Є. Бондаревська, Д. Вецель, С. Гончаренко, О. Духнович, В. Кузь, Б. Ліхачов, О. Олексюк, О. Пометун, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Чорна, Г. Шевченко, В. Яковенко. Осмислення культурно-мистецьких та загальноісторичних реалій порушувались у роботах В. Яніва, М. Костомарова, С. Кримського, В. Шаяна, С. Гатальської та інших.

Невирішеним питанням, на нашу думку, є обґрунтування практичних засобів ефективного розвитку духовного потенціалу студентської молоді за допомогою традиційної української народної культури.

Метою статті є обґрунтування поняття культурно-художніх традицій, духовності та її структури, визначення місця українських культурно-художніх традицій у структурі духовності людини, висвітлення практичної роботи, спрямованої на формування духовно-культурних цінностей студентів засобами української народної культури. У цьому ракурсі ми також маємо на меті окреслити деякі особливості східного регіону, де проводилося дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процес виховання молоді – це процес створення умов для послідовного розкриття духовного потенціалу людини, здатної до успішної реалізації своїх можливостей, творчого саморозвитку, перетворенню світу навколо себе. «Духовність» як педагогічна категорія представляє собою внутрішній світ людини, і як наукова категорія має свою структуру. Головними компонентами духовності вчені називають інтелектуальний, етичний, естетичний та релігійний компоненти.

У нашій роботі на перше місце поставлений естетичний компонент, який характеризує здатність людини цікавитися прекрасним, вмінням оцінювати витвори мистецтва, створювати новий